

„AZÉRT ÁLLTUNK SORBA, HOGY VÉRT ADJUNK A MAGYAROKNAK”

Kovács Orsolya Žsuzsanna beszélgetése Władysław Bartoszewskivel

Władysław Bartoszewski politikus, történész 1922-ben született Varsóban. Donald Tusk miniszterelnök tanácsadója, Lengyelország szenátora és kétszeres külügyminisztere. Az első politikai foglyok között hurcolták Auschwitzba; azon kevesek közé tartozott, akik 1941 tavaszán onnan kiszabadultak. Egyik alapítója volt a Zsidókat Megsegítő Tanácsnak, a londoni lengyel kormány alá rendelt szervezetnek. A Honi Hadsereg katonájaként részt vett a varsói felkelésben. A kommunista diktatúra idején újságírói, tanári, szerkesztői tevékenységet fejtett ki, 1972 és 1983 között a lengyel PEN Klub főtítkára volt. 1990 és 1995 között Lengyelország bécsi nagykövetségént dolgozott.

„Függetlenül attól, hogy melyik országban ki van éppen hatalmon, a feladat ugyanaz: emlékeznünk kell történelmünkre, keresni a másik nemzettel összekötő szálakat, és együtt fellépni a közös érdekek védelmében” – mondja a Kommentárnak adott interjújában a lengyel–magyar kapcsolatokról. Beszél a Katyńban történtek megismertetéséről, országaink uniós elnökségéről és egy Brezsnjev halálát ünneplő lengyel–magyar pálinkázásról is.

Beszélgetésünk előtt azt mondta, hogy irodájában született az új Európa: ugyanitt volt az asztala Tadeusz Mazowieckinek, aki a fordulatot követően Lengyelország első nem kommunista miniszterelnöke volt. Hogyan emlékszik vissza erre az időszakra?

Magyarországon és Lengyelországban a politikai változások ugyanabban az időszakban zajlottak. A rendszerváltás előtt már jó kapcsolataim voltak a későbbi magyar miniszterelnökkel, Antall Józseffel. Többször találkoztunk Németországban a változások előtt, a haláláig összeköttetésben álltunk, az özvegyével ezt követően is. Amikor később Bécsbe kerültem lengyel nagykövetségként, akkor Hunkár Dénes magyar kollégámmal szintén baráti viszonyba kerültünk. Ő hozzám hasonlóan hat évet ült börtönben. Két ízben voltam külügyminiszter, számtalanszor találkoztam Martonyi János kollégámmal, akivel ugyancsak jó kapcsolatokat ápolunk.

A politikai kapcsolatok mellett Önnek a magyar irodalmi életben is kiterjedt ismeretségi köre van.

Göncz Árpádot személyesen ismerem. Göncz, Hunkár Dénes és én is évekig ültünk börtönben. Föl is vetődött, hogy alapítsunk egy hármass klubot. Konrád György első felesége lengyel volt, de őt nem ismertem, csak Juditot, a másodikikat. 1982-ben Berlinben egy blokkházban laktunk, én éppen egyéves ösztöndíjjal éltem kint. Az egyik reggel hallgatjuk a rádiót, amikor bemondják, hogy meghalt Brezsnjev. Eleinte azt hittem,

hogyan rosszul értem. A feleségem szólt, hogy hívjuk föl azonnal Györgyöt. Hívtam is rögtön telefonon Konrádot, bár tudtam róla, hogy későnkelő. Németül beszélünk. Mondom neki: „György, komm schnell, Brezsnyev ist tot”.¹ Kérdezte, hogy „kaputt?” Mondom, „ja, kaputt”. Fölrohant hozzánk egy üveg pálinkával. Ez volt az egyik legjobb pálinka, amit életemben ittam.

Még Brezsnyev halálánál is jobban összehozta a magyarokat és a lengyeleket 1956. Mennyire kísérte figyelemmel az akkori eseményeket?

1955-ben szabadultam a börtönből, így egy évvel később még igen szerény körülmények között éltem. Tisztán emlékszem arra az időszakra. Egész Varsó megmozdult: nem az élelemért álltak sorban azokban a napokban a lengyelek, hanem azért, hogy vért adhasanak a magyaroknak. Ezzel fejezték ki a szolidaritásukat. Szegény ország voltunk, mást nem tudtunk adni, de küldtünk vért. Barátaimnál éjjel-nappal a Szabad Európa Rádió lengyel adását hallgattuk, nagyon megrendültünk. Nem volt számomra meglepő a Szovjetunió fellépése, hiszen megvolt a magam tapasztalata.

A forradalom kapcsán is gyakran emlegetjük a lengyel–magyar barátságot. Az elmúlt húsz évben jól sáfárcodtunk e történelmi örökséggel?

Együtt léphettünk be a NATO-ba, majd később az Európai Unióba. Tíz évvel korábban senki nem gondolta, hogy Amerikával és Franciaországgal egy védelmi rendszerhez fogunk tartozni. Emlékszem, mennyire átértük ezeket a pillanatokot közép-európai barátainkkal. A legújabb kori történelemben a lengyel–magyar viszony mindig problémamentes volt.

Ebben az évben a két ország uniós elnökségével európai távlata is lehet a régi jó viszonyoknak. Megerősödhet régióink európai érdekérvényesítő képessége?

Meggyőződésem, hogy nagyobb esély ez magának az Európai Uniónak, mint Magyarországnak és Lengyelországnak. Az uniónak nem szabad elfelejtenie az elvet, hogy amikor megnő a család, akkor meg kell ismerni az új családtagokat. Egy házasság esetében is tudnunk kell, milyen háttérrel rendelkezik a másik fél. Mindig nagyon támogattam a visegrádi négyek intézményét: egyrészt közösen mindig erősebbek vagyunk, másrészt mindig jól együtt tudtunk működni. A V4 – összes problémájával együtt – jó kezdeményezés. A régió jövőjével kapcsolatban azonban az optimizmusom korlátozott. Ne feledjük, hogy nehéz időszakban látjuk el ezt a fontos feladatot. Pénzügyi és gazdasági válsággal is küzd az Európai Unió, ráadásul leginkább a régi tagállamok. Összességében higgadtan tekintek a kialakult helyzetre, de a természetemből adódóan ilyen vagyok. Azt vallom, hogy az optimisták és a pesszimisták ugyanannyit élnek, csak épp az optimisták vidámabban.

¹ „György, gyere gyorsan, Brezsnyev meghalt.”

Lengyelország és Magyarország történelmi jó viszonyának fenntartásán mindig különleges emberek buzgólkodtak. A Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium a Terror Házával közösen szervezte azt a május 4-én nyílt kiállítást, amely Andrzej Przewoźniknak, a szmolenszki légi katasztrófában tragikus körülmények között elhunyt történésznek állít emléket. Przewoźnik tizennyolc éven keresztül volt a Lengyel Nemzeti Harc és Mártírság Emlékét Őrző Tanács titkára, rendszeresen publikált magyar történelmi témákban, támogatta a lengyelországi magyar emlékhelyek, katonasírok, a lengyel–magyar barátság kiemelkedő személyiségeinek és helyszíneinek megjelölését. Halála előtt két nappal, vagyis tavaly áprilisban úgy fogalmazott, hogy a katyńi mészárlás 70. évfordulójára tervezett megemlékezés² áttörést hozhat a lengyel–orosz kapcsolatokban. Valóban beszélhetünk áttörésről?

Andrzej Przewoźnik évekig közeli munkatársam volt. Ő a Harc és Mártírság Emlékét Őrző Tanács főtítkára, én pedig az elnöke voltam. 2010 áprilisában, vagyis a büntett hetvenéves, kerek évfordulója közeledtével valóban úgy látszott, hogy a közös megemlékezés áttörést hozhat. Senki nem gondolt arra, hogy szörnyű katasztrófa következik be az évfordulón, amelyben kilencvenhat ember, köztük magas rangú állami vezetők életüket vesztik. Paradox ezt mondani, de a tragédia az egész világ figyelmét Katyńra irányította. Majdnem egy évszázadot megéltem már, de emlékezetem szerint nem fordult még elő olyan Európa történelmében, hogy a köztársasági elnök és felesége, parlamenti képviselők és legfelsőbb katonai vezetők ilyen körülmények között veszítették életüket. Az orosz társadalom nemigen tudott arról, hogy mi történt 1940-ben Katyńban, a légi szerencsétlenség következtében pedig az egész világ erről beszélt.

Hogyan kezdődött Przewoźnik magyar történelem iránti érdeklődése?

Már diákként is a II. világháború alatti lengyel–magyar kapcsolatokkal foglalkozott. Ő Galíciában, Dél-Lengyelországban született, a magyarokat természetes módon közeleink érezte magához. A családi hagyományok szerint Magyarország baráti ország volt, ebben a közegben nevelkedett. A magyar történelem iránti érdeklődése a munkája és egyben a szenvedélye is volt. Krakkói egyetemi professzora, Wacław Felczak a II. világháború alatt az emigráns londoni lengyel kormány és annak varsói képviselete közötti föld alatti futárszolgálatának budapesti parancsnokhelyettese volt.

Őn személyesen ismerte Felczak professzort?

Wacław Felczak az én generációmhoz tartozott, sőt egy börtönben is ültem vele. Felczakot törött lábbal hozták be, emiatt sántított. Amikor csönd volt éjszakánként, a börtöncellában hallani lehetett jellegzetes járását. Csodálatos ember volt, nagy hazafi, aki vel 1956 után számos alkalommal találkoztam Krakkóban. Addig még nem ismertük egymást személyesen. Tudtam, hogy Felczak irányította Przewoźnik figyelmét Magyarországra felé. Felczak ekkor már a tudományos élet közismert alakja volt, Przewoźnik pedig krakkói történészhallgató.

² Andrzej Przewoźnik a Kommentár 2008/2. számához számos korabeli fényképet bocsátott rendelkezésünkre Katyńról. Kovács Orsolya Zsuzsanna Przewoźnik-nekrológiát a 2010/2. számunkban közöltük. (A Szerk.)

Arra emlékszik, hogy Przewoźnikot milyen körülmények között ismerte meg?

Pontosan emlékszem az első találkozásra is és arra is, hogy 2001-ben kerültünk közelebbi kapcsolatba. Én ekkor külügyminiszter voltam Jerzy Buzek kormányában. Przewoźnik tisztelettel viseltetett a történelem és a korábbi nemzedékek iránt. Az volt a fő célja, hogy a történelmi igazságot keresse a lengyel–orosz kapcsolatokban, melyeknek az egyik kulcsa valóban Katyń, amely nemcsak történelmi, hanem morális kérdés is.

E morális kérdéssel éppen a légi szerencsétlenség idején szembesült az orosz közvélemény: a tragédia estéjén a moszkvai közszolgálati televízió Andrzej Wajda Katyń című filmjét tűzte műsorára.

Wajda, aki édesapját Katyńban veszítette el, megélhette, hogy Oroszországban harmincmillióan láthatták a filmet. Sokan ekkor hallottak először arról, hogy mi történt hetven évvel azelőtt, és ezért a szovjet állami vezetők a felelősek. Az én fogalmaim szerint ez áttörést jelent. Medvedyev elnök angolul mondta el az Amerikai Egyesült Államokban, hogy ez a tragédia Sztálin és a Szovjetunió számlájára írható. Ilyet korábban el sem tudtunk volna képzelni. Minden magyar megérti, milyen áttörést jelent ez, hiszen évtizedeken át az oroszok az 1956-os magyar eseményekről sem fájdalommal nyilatkoztak. Az, hogy a fiatalabb generáció, amelyhez Przewoźnik is tartozott, könyveket írt, kutathatott, kiállításokat szervezhetett a témában, már komoly előrelépésnek számított.

Őn mikor tudta meg, hogy mi történt a lengyel tisztekkel a Katyń melletti erdőkben?

Amikor a németek megtalálták a holttesteket 1943-ban; vagyis akkor, amikor mindenki. A Londonban székelő lengyel emigráns kormány teljesen egyértelműen álláspontot foglalt el, követelte, hogy a Vöröskereszt nemzetközi vizsgálóbizottságot állítson fel. Határozottan elutasította a szovjetek állítását, amely szerint a németek követték el a tömegmészárlást.

Ebben az időszakban dolgozott a Vöröskeresztnél?

A háború legelején valóban a Vöröskereszt kötelékében szolgáltam, majd Auschwitzba deportáltak. Amikor onnan szabadultam, akkor a kizárólag a londoni emigráns kormány alá tartozó föld alatti mozgalom tagja lettem. Ekkor már érettségizett, a történelem iránt érdeklődő diák voltam. Ismertem régiókn és Európa történelmét, vagyis tudtam, hogy milyen sötét fejezetei vannak a lengyel–orosz történelemnek. Végül csak 1989 után beszélhettünk az igazságról. Ezt megelőzően nem is létezhetett a téma. A hivatalos lengyel enciklopédiában egyáltalán nem szerepelt Katyń címszó, a lengyel történészek nem vállalkoztak arra, hogy a meghamisított történelem szellemében írják meg. Persze ez nem egyedi jelenség, hisz' az Önök hazájában is hasonló volt a helyzet. 1990 után új minőségben beszélhettünk és írhattunk az áldozatokról. Nem Gorbacsov, hanem Jelcin volt az első, aki Lech Wałęsa elnöknek átadta azokat az iratokat, amelyekből kiderül, hogy szovjet politikai döntés következményeként követték el a büntetett.

*Ha jól tudom, ma sem férhetnek hozzá minden evvel kapcsolatos orosz levéltári forráshoz a lengyel történészek. Valóban, nem mindenhez. A tény, hogy Andrzej Wajda leforgatta a *Katyn* című filmet, nagyon nehéz helyzetbe hozta az oroszokat, hiszen Wajda náluk ismert és népszerű rendező. Nem lehetett elhallgatni a film létezését, hiszen ez már nem a sztálini Szovjetunió, ahol nem létezett szólásszabadság. Éppen emiatt arra számítottunk, hogy a kerek évforduló, vagyis a 2010-es év valóban áttörést hozhat. Nagy reményeket fűztünk a 70 éves évfordulóhoz.*

Az utóbbi időkben mintha a lengyel–magyar kapcsolatok reneszánszukat élnék. A fiatalok ismét gyakrabban fordulnak Közép-Európa felé, mint akár egy évtizede. Reménykedhetünk újabb hosszú, baráti korszakban?

Én 1922-ben születtem, vagyis a legidősebb aktív politikusokhoz tartozom, majdnem kilencvenéves vagyok. Szeretném, ha az unokáink és dédunokáink megértenék, hogy minden egyes országnak és nemzetnek a történelme hozzájárul az emberiség történelméhez, Európában pedig az egész kontinens értékeinek növeléséhez. Ami a mi országainkat, vagyis Lengyelországot és Magyarországot illeti, a nagyon sokat tapasztalt államok közé tartoznak. A közös történelmi vonatkozásokról már nem is beszélek. Nem véletlen, hogy a lengyelek szabad akaratukból azt a Báthory Istvánt választották királlyá, aki a mai napig nagy becsben álló uralkodónk, akinek alakját és tetteit számos festményen és könyvben örökítették meg. Mi tudtuk, hogy Horthy Miklós és Teleki Pál barátságot tanúsított a lengyelek iránt. A művelt lengyel ennek tudatában volt, és annak is, hogy mennyit segítettek nekünk a magyarok a II. világháború idején. Nagyon szeretném, ha ezt a következő generációk sem felejtenek el. Függetlenül attól, hogy melyik országban ki van éppen hatalmon, a feladat ugyanaz: emlékeznünk kell történelmünkre, keresni a másik nemzettel összekötő szálakat és együtt fellépni a közös érdekek védelmében.

(A Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium és a Terror Háza közös Andrzej Przewoźnik-émlékkiállítására az év végéig tekinthető meg Budapesten, az Andrássy út 60. alatt.)

Köröskisjenő, 1940

énészek.
filmet,
rú ren-
Szov-
hogy a
füztünk

ban for-
?

ajdnem
k, hogy
rténel-
ország-
lt álla-
k. Nem
arállyá,
estmé-
barát-
nak is,
szeret-
melyik
münk-
védel-

az